

Aprendendo facendo

Aprendendo facendo é un proxecto retrospectivo, que pon o foco na EXPERIENCIA como vehículo da aprendizaxe. O interrogante condutor: COMO aprendín? formulado nun contexto de cambio de paradigma a tres escalas: global, facultativa e persoal.

A nivel global, un futuro incerto, potenciado, entre outros factores, pola crise sanitaria e a crise climática. O pedagogo John Dewey consideraba a finais do S. XIX que alguén preparado para a vida futura era aquel con dominio sobre si mesmo; o seu ollo, o seu oído e a súa man instrumentos prestos a ser usados, o seu xuízo, capaz de comprender as condicións baixo as cales terá que operar.

A escala facultativa, máis aló dunha visión do arquitecto como xerador de atmosferas ou deseñador de detalles construtivos, o arquitecto transversal como parte dun colectivo co compromiso social, a responsabilidade ambiental e os coñecementos interdisciplinarios para detectar proxecto en toda situación, analizar as necesidades, formular as preguntas e descubrir as respostas máis aló do obxecto arquitectónico iconográfico.

A nivel persoal, o fin dunha nova etapa dos meus estudos universitarios de arquitectura. É, neste contexto de cambios, onde encontro necesario abrir unha reflexión sobre os procesos de aprendizaxe, co obxectivo de “facer da educación e da ciencia aquilo que nos ha de permitir vivir libres de medo e libres de dominio”, en palabras da filósofa Marina Garcés. Unha emancipación intelectual que Jacques Rancière concibía como o fin mesmo da educación, capacitar ao alumno para poñer a súa intelixencia ao servizo da súa vontade.

No artigo “Emancipando arquitectos: do Rural Studio do Vallès.” Roger Sauquet expón como, inspirado en referentes como Rural Studio ou a Bauhaus, o método docente learning by doing está a gañar terreo na Escola de Arquitectura do Vallès, xerando múltiples experiencias emancipadoras.

A aprendizaxe da experiencia foi un trazo característico da ETSAV desde a súa fundación; da man dos arquitectos Pere Rise, Dani Freixes e Josep M. Gutiérrez, o escultor Jordi Pablo e o deseñador Jordi Maña, en 1978 iniciouse unha materia práctica de introdución ao proxecto pioneira nas universidades españolas.

Case tres décadas despois, os profesores Coque Claret, Dani Calatayud e AUS, agrupación de sustentabilidade do COAC, crearon PAUS, un espazo de aprendizaxe activa focalizada na aplicación práctica da noción de sustentabilidade e xerme dun novo vínculo entre a docencia, a investigación e as empresas. Contexto dunha serie de proxectos colectivos ideados, deseñados e auto construídos por alumnos da facultade, inicialmente en formato académico optativo e despois como parte dos Talleres de Proxecto electivos dos últimos cursos do grao, o chamado TAP VII Pud, e agora a confederación Pud- Ptx.

AUS foi o nexa entre a universidade e o proxecto O Primeiro Paso, stand do Departamento

de Medio Ambiente e Vivenda da Generalitat no Construmat do 2007, cunha segunda vida útil no campus como espazo de libre apropiación por parte do alumnado desta serie de experiencias.

Dez anos despois, a ONG Seo BirdLife e a cooperativa de arroz Rietvell pediron asesoramento a AUS para a rehabilitación das edificacións da súa Reserva Natural no Delta do Ebro, onde conviven a produción de arroz e o estudo e preservación da fauna autóctona da man de voluntarios de todo o mundo, que realizan estancias temporais na leira. Esta petición converteuse nunha nova oportunidade de proxecto pedagóxico para o Taller Pud. En setembro do 2018, xurdía a primeira xeración de Apatacoja, proxecto colectivo, auto construído, de rehabilitación enerxética en Rietvell. Eu, naquel momento, atopábame na Facultade de Arquitectura de Lisboa cunha Bolsa Erasmus, experiencia da que gardo especial interese pola investigación empírica dos conceptos sociolóxicos; no marco da materia Socioloxía Urbana, dirixida pola profesora Teresa Vasconcelos, traballamos coa metodoloxía das historias de vida formulada por Daniel Bertaux; no meu caso, realizando un estudo dos conceptos de comunidade e traballo artesán a partir dunha serie de conversacións informais e entrevistas con pescadores Avieiros do asentamento de Povoia de Santa Iria.

Doutra banda, co docente Pedro Januario e vinculada ao Laboratori de Prototipatge da FAUL, traballei as ferramentas de representación a partir da experimentación cos materiais.

A miña experiencia en Apatacoja empezou volvendo de Lisboa, cando o proxecto comezaba o terceiro cuatrimestre, e continuou ata a actualidade. Foi un espazo de aprendizaxe onde moitos alumnos pasamos por primeira vez do papel á realidade, traballando os esbozos e os debuxos técnicos, a posta en práctica, a difusión do proxecto, a consecución de patrocinadores, a xestión de ferramentas e seguridade e a loxística do equipo humano. Apatacoja son moitos proxectos dentro dun proxecto, un laboratorio de experimentación que uniu ata o de agora a máis de cen alumnos da ETSAV.

Hai dúas condicións iniciais determinantes: trátase dun proxecto colectivo e tense que construír partindo dun presuposto cero.

O traballo en grupo é un trazo característico do paso pola facultade de arquitectura pero, nesta ocasión, a complexidade reside na dimensión do grupo; decenas de alumnos/as con intereses persoais diversos temos que avanzar conxuntamente cara a un mesmo obxectivo. Organizámonos de maneira asemblearia e traballamos paralelamente subdivididos en comisións. Jordi Mitjans, Coque Claret, Daniel Calatayud i Oriol Muntaner, profesores da confederación de Talleres Pud- Ptx, toman un papel de acompañantes, xerando as sesións de contidos a demanda da evolución dos intereses do alumnado, xestionando os momentos de crises e dando a súa visión crítica dos avances dos proxectos.

Hai outras dúas engrenaxes clave da constelación de axentes Apatacoja: o sector industrial e a rede local.

O vínculo coas empresas, non só entendido como unha fonte de patrocinio material, senón como unha serie de axentes de asesoramento e formación técnica, así como unha porta para a investigación compartida e a experimentación con novos materiais. A rede local, axentes de coñecemento sociolóxico da realidade do territorio e ámbito de difusión próximo da nosa intervención, así como a principal fonte de mantención durante as estancias de construción no Delta do Ebro. Estancias, dunha a tres semanas, onde o construír, o convivir e o proxectar retroaliméntanse; a necesidade de traballar en equipo para superar as dificultades produce o empoderamento de moitos alumnos/as que atopan in situ a determinación e adquiren poder de decisión e responsabilidade no devir da intervención; un espazo-tempo que permite un formato de aprendizaxe desde a experiencia reflexiva, definida por John Dewey como experiencia reorganizadora da realidade, pensamento que se fai experiencia.

A 200 km da Reserva Natural, no ámbito do campus da ETSAV, tamén a docencia cobra un formato particular, saíndo da aula convencional e a aula colectiva para desenvolverse entre o espazo taller e a plataforma PAUS. A metodoloxía da argumentación como proceso de descubrimento do contido que leva cara ás respostas, aplicada desde o proceso áxil entre o debuxo e a prototipaxe, inspirado no proceso proxectual de arquitectos como Jean Prouvé. “Aprender por experiencia é establecer unha conexión cara atrás e cara adiante entre o que nós facemos e o que gozamos ou sufrimos das cousas, como consecuencia”, en palabras do pedagogo John Dewey.

Amadeu Santacana expoñía nun ciclo de charlas, que realizamos desde Apatacoja, o sentido crítico, as nocións e a acción como o contido para el indispensable nos proxectos da facultade, aínda que é normal que un ou outro collese máis peso dependendo do caso.

En canto ao continente, eu nomearía constelación, materialidade e espazo-tempo, non só entendidos desde as particularidades dun proxecto a escala real como Apatacoja, senón como inputs do proceso de calquera experiencia emancipadora. A determinación, o interese do propio individuo, como motor da aprendizaxe.

Considero Apatacoja como o máximo expoñente do método de aprendizaxe mediante a experiencia dos meus cinco anos no grao de arquitectura, pero atopo interesante analizar o proceso noutros dous proxectos que tamén foron clave na miña aprendizaxe: Vecatio, no contexto do TAP X, e A Barcelona Oculta, ao TAP IV.

Vecatio é un proxecto que busca alternativas para o debuxo da paisaxe postindustrial da Colonia Güell, partindo do valor histórico e arquitectónico das naves e aproveitando a infraestrutura para apoiar as necesidades sociais da contorna. Os profesores Xavier Vancells, Enrique Soriano e Torsten Masseck propuxéronnos o uso da estratexia operativa de incerteza calculada; tomando como referente as formulacións proxectuais do arquitecto Cedric Price, o proxecto non busca unha resposta conclusiva, senón un proceso

sostible de transformación ao longo do tempo. Na experiencia deste TAP X, vivida con Adrià Marqués, o debuxo estratéxico, o debate aberto, tanto con compañeiros como con profesores, foron as ferramentas para formular as preguntas respecto ao devir dun espazo-tempo concreto, destinado a un ancho abano de colectivos. A maqueta de traballo como o achegamento á materialidade.

A Barcelona Oculta é un proxecto onde cada grupo de alumnos adentramos na realidade dun colectivo marxinado da cidade, para detectar aquelas necesidades ás que podía dar resposta a arquitectura. Xunto con Mireia Faus e Arnau Palau, formulamos o noso enunciado a partir do estudo empírico dos seita dependentes, focalizando o proxecto na necesidade de espazos de tratamento psicolóxico para a súa reinserción á sociedade. O profesorado, Lluís Jubert, Josep Ricart e Amadeu Santacana, como acompañantes críticos activos e xeradores de novos inputs, como foi a medio prazo a inclusión dun programa convencional a cruzar estratexicamente con cada enunciado autodefinido; no noso caso, unha biblioteca. O punto de partida deste TAP IV foi entón un enunciado do todo aberto, que expuña como condicións iniciais o traballo en equipo, como ferramentas de reflexión, a interacción cos membros do colectivo marxinado escollido e as maquetas, o eixo Pere IV como espazo de oportunidade.

En canto ao contido, considero presentes as tres capas citadas por Amadeu nos tres proxectos mencionados, aínda que, a nivel persoal, a Barcelona Oculta foi o catalizador do meu sentido crítico cara á arquitectura, Vecatio un paradigma de aplicación estratéxica das nocións e Apatacoja está a ser unha toma de conciencia dos mecanismos de acción. Do resto de anos na facultade, podería citar outras aprendizaxes activas como a realización de maquetas a escala real para o estudo construtivo de varios edificios na materia de Pells, os seguimentos de obra realizados no marco das materias de Tecnoloxía I e II, a experimentación da forma a partir dos materiais en Bases para o Proxecto ou a aprendizaxe das nocións básicas do control hidrotérmico mediante o traballo con prototipo en Bases para a Técnica. Con todo, a aprendizaxe da experiencia, non tan só como obxecto do ámbito educativo regrado, senón aplicable na análise de toda unha serie de aprendizaxes daquel individuo que opta pola proactividade como actitude vital cara a todo aquilo que descoñece.

Cooperando, ensinando, escribindo, declamando, viaxando, analizando, tocando, errando...

Esta formulación das experiencias emancipadoras como vehículo da aprendizaxe e a percepción do proceso como o espazo de oportunidade podería ser considerado froito dun conxunto de percepcións subxectivas. Mesmo sen premeditación, desde que nacemos, non se pode negar que as nosas primeiras aprendizaxes xorden dunha serie de experiencias emancipadoras.

O índice, elaborado a posteriori dunha viaxe retrospectiva feito sen mapa, levada polo compás da intuición, percepción dunha serie de conexións ocultas, que o meu Grao de estudos de Arquitectura na ETSAV me axudou a desenvolver, dando unha nova lente ás miñas lentes, desde as que percibo o mundo coa sensibilidade propia da literatura e a arquitectura, as miñas disciplinas de referencia, así como todas as disciplinas que transversalmente ambas engloban.

Tomando diferentes formatos, atopei no continuo de aprendizaxes vividas os sete compoñentes mencionados, os cales considero inputs da experiencia emancipadora, exposta como o vehículo da aprendizaxe activa. Compoñentes formulados non como receita, pois os canons restan espazo á sorpresa, senón como definición propia de constantes atopadas nas experiencias de aprendizaxe activa que eu vivín durante os meus 24 anos de existencia, cruzadas con lecturas, tanto do campo da arquitectura como da pedagogía e a filosofía, así como co acompañamento reflexivo de toda unha constelación que se foi construindo tanto premeditada como inesperadamente e que, aínda que a sinatura deste traballo de fin de grao leve o meu nome, considero tanto parte do resultado coma min mesma. A constelación directa, que sodes todos aqueles que participastes das conversas destes cinco meses como marco espazo-tempo do TFG do cuadrimestre de outono 2020/21, pero tamén a indirecta, todos aqueles que ao longo destes 24 anos de experiencias compartidas destes sentido ás palabras de Pere Rise na súa Tese doutoral “Impartir é compartir”: “Aprender deixa de ser un risco calculado e convértese nun debate imprevisible”.

Do conxunto de incertezas, a aprendizaxe, no proceso metodolóxico da argumentación e non da xustificación dun produto preconcebido; un proxecto só cobra sentido cando xerou tantas preguntas, que aínda dura o tempo para descubrir as respostas. O oitavo compoñente da experiencia emancipadora, a reflexión, tanto persoal como colectiva, da experiencia vivida en directo para tomar conciencia en diferido da aprendizaxe sacada.

Bibliografia

DEWEY, John. "Mi credo pedagógico", 1897

DEWEY, John. "Democracia y Educación", 1916

CALATAYUD, Daniel; CLARET, Coque. "34 kg de CO2",

GARCÉS, Marina "No volem saber", manifest Escola Massana, 2017

GARCÉS, Marina. "De la producció dels sabers a la producció de la ignorància", lliçó inaugural curs acadèmic 2018-2019 de la UPC

GODESELL, Sean "Una conversación con Glenn Murcutt" El Croquis Glenn Murcutt 1980-2012, núm 163/164, 2012, p. 6-26

GROPIUS, Walter. "Manifiesto Bauhaus", 1919

MEADOWS, Donella. "The limits to Growth", Editorial Universe Books, 1972

MURCUTT, Glenn. Discurso de aceptación del Premio Pritzker, 2002

PALLASMAA, Juhanni "Los ojos de la piel",

PALLASMAA, Juhannu "La mano que piensa"

RANCIÈRE, Jacques "El maestro ignorante", 1987

RUDOLFSKY, Bernard Architecture without architects, an introduction to nonpedigreed architecture" The Museum of Modern Art, 1964

RIERA, Pere "Impartir és compartir",

SAUQUET, Roger. "Emancipant arquitectes: del Rural Studio al Vallès." *Quadern de les idees, les arts i les lletres*, núm. 206, 2016, p. 26-28

SENNET, Richard. "The craftsman", 1997

SENNET, Richard. "Juntos",

TEIXIDÓ, Joan "Aprender a aprender a l'escola i a l'institut. Desenvolupament de la competència d'aprendre a aprendre a l'educació obligatòria" *Revista Catalana de Pedagogia*, núm 7, 2011, p. 137-62